

INDUSTRIA POLITIKA LANGILE KLASEAREN ZERBITZURA

Diagnostiko eta proposamen integrala
ikuspegi ekosozialetik

Laburpen exekutiboa

ELA
EUSKAL SINDIKATUA

**MANU
ROBLES
ARANGIZ
FUNDAZIOA**

MANU ROBLES-ARANGIZ
FUNDAZIOA

Azterketa Bulegoak egina

@mrafundazioa

www.mrafundazioa.eus

Bilbo. 2026ko ekaina

Aurkibidea

1. Sarrera	1
2. Zergatik behar dugu beste industria politika bat?	1
2.1. Industria ez da beste sektore bat gehiago.....	1
2.2. Industria politikaren itzulera: zergatik orain?	2
2.3. Nolako industria politika proposatzen dugu?	2
2.4. Trantsizio ekologikoa: beharrezkoa, baina ez edozein modutan	3
2.5. Langileak erdigunean	3
3. Munduko eta Europako testuingurua: tentsio geopolitikoak eta Europako krisia	4
3.1. Berrogei urteko desregulazioa eta finantzarizazioa	4
3.2. XXI. mendea: krisien segida	4
3.3. Mundua berrantolatzen ari da: eta Europak zer egiten du?	5
4. Hego Euskal Herriko diagnostikoa	6
4.1. Hazten den ekonomia, baina ez lehen bezala.....	6
4.2. Industrializatutako lurraldea gara oraindik, baina industriak pisua galdu du.....	6
4.3. Soldatek ez dute aurrera egiten: aberastasuna leku aldatzen ari da	7
4.4. Inbertsioa ez da behar den tokira iristen.....	7
4.5. Produktibitatea hobetzen ari da, baina motel	7
4.6. Kanpoarekiko mendeko ekonomia	8
4.7. Industria hondakinak: gero eta arazo handiagoa.....	8
5. Zer egin da orain arte? Industria politikaren balantzea.....	9
5.1. Europar Batasuna.....	9
5.2. Espainiako Estatua: plan asko, eraldaketa gutxi	9
5.3. Hego Euskal Herria: erakunde arkitektura trinkoa, baina eraldaketa errealik gabe	10
5.4. Guztiak partekatzen dutena: eredia ez da aldatu	11

6. Beste eredu baterako proposamenak	12
6.1. Gobernantza: nork erabakitzen du?	12
6.2. Finantzaketa: nork jartzen du dirua eta zein baldintzetan?.....	13
6.3. Lege esparrua: joko arauak aldatu.....	14
6.4. Lana eta prestakuntza: pertsonak erdigunean	15
6.5. Baliabideak, lurraldea eta burujabetza: hemen ekoiztu, hemen erabaki	16
7. Zer sektore lehenetsi, eraldatu edo baztertu.....	19
7.1. Gizarte erreproduktzioarako kateak	19
7.2. Trantsizio ekologikorako kateak: aldatu energia ekoizpena eta mugikortasuna	20
7.3. Gaitasun teknologikorako kateak: kanpoan egiten duguna hemen egiten jakin	21
7.4. Murriztu beharreko sektoreak	22
8. Ondorioak	23
8.1. Diagnostikoak dioena	23
8.2. Proposamenak bideratzen dituzten hiru printzipioak	23
8.3. Bide bat, ez jauzi bat	24

1. SARRERA

Dokumentu honek ELAko Azterketa Bulegoak egindako *Industria politika langile klasearen zerbitzura: Diagnostiko eta proposamen integrala ikuspegi ekosozialetik* txostena laburbiltzen du. Txosten horrek Hego Euskal Herriko industria-politikaren azterketa zehatza eta zabala barne hartzen du eta eskuragarri dago www.ela.eus edo www.mrfundazioa.eus webguneetan.

Azterketaren abiapuntua galdera sinple baina funtsezko bat da: zertarako balio du industriak, noren mesedetan jarduten du eta nork erabaki behar du zer eta nola ekoitzi? Ibilbidea, testuingurua eta datu ekonomikoak sakon aztertu ondoren, txostenak ondorioztatzen du industriak gizartearen gehiengoaren beharrei erantzun behar diela, ez enpresa eta akziodun gutxi batzuen interesei. Horretarako, aldaketa sakonak bideratzeko hainbat proposamen egiten ditu, eredu ekonomiko bidezkoagoa, demokratikoagoa eta planetaren muga biosifikoein bateragarria dena.

Txostena lau atal nagusitan banatzen da. Lehenik, industria politika aktibo eta eraldatzaile baten beharra eta oinarriak azaltzen ditu. Bigarrenik, Hego Euskal Herriko egoera ekonomiko eta industrialaren diagnostikoa egiten du, mundu mailako zein Europako joeren testuinguruan. Hirugarrenik, Europako Batasunean, Espainiako Estatuan eta gure lurraldean orain arte garatutako industria politiken balantze kritikoa egiten du. Eta laugarrenik, proposamen zehatzak aurkezten ditu, bai ikuspegi orokorretik bai sektoreka.

2. ZERGATIK BEHAR DUGU BESTE INDUSTRIA POLITIKA BAT?

Industria politikaz hitz egiten dugunean, botere politikoaren honako erabakiez ari gara: zer ekoizten den, nola, nork eta non. Hamarkada luzez boteredunen erantzuna honako hau izan da: merkatuak erabaki dezala. Estatuaren egitekoa enpresa pribatuentzat negozioak egiteko baldintzak sortzea zen, gehiegi esku hartu gabe. Gaur egun, ordea, ikuspegi hori krisian dago.

2.1. Industria ez da beste sektore bat gehiago

Industriak ongizate kolektiborako bereziki garrantzitsuak diren ezaugarriak ditu. Hemen ekoizten duguna ez diegu beste herrialde batzuei erosi behar; horrek ahalbideratzen digu gure ahultasuna murriztea nazioarteko merkataritzaren gorabeheren edo atzerriko potentzien presioen aurrean. Gainera, industriak beste sektore batzuk ere mugitzen ditu: fabrika batek hornitzaileak, garraioa, zerbitzu teknikoak eta prestakuntza behar ditu. Ondo dabilenean, tokiko ekonomia osoa biziberritzen du, eta eragin handia du produktibitatean, hau da, ditugun bitartekoekin ekoizteko gure gaitasunean, ondoren horren araberakoa izango baita banaketa ekoizpena gizartean.

Hala ere, industria ez da aparteko mundu bat. Industria, gizarte batek behar dituenak ekoizteko lan antolatu gisa ulertuta, honakoaren ardatza ere bada: erreprodukzio sozialarena, hots, gizarte gisa eusteko beharrezkoa dugunarena. Horregatik, txanpon beraren bi aurpegiak dira bai fabrikako lana bai zaintza lanak. Zainduko duten pertsonarik gabe ez dago ekoizteko prest dagoen langilerik, eta alderantziz. Horregatik, Azterketa Bulegoak kokatzen ditu zaintzak industriaren pare eta politika ekonomikoaren baitan.

Horrez gain, beste hainbat arrazoi daude industria politika sendo baten alde egiteko: industriak turismoak bezalako sektoreek baino enplegu egonkorragoa eskaintzen du; lurraldearen oreka eta tokiko ekonomien bizitasuna indartzen ditu; eta berrikuntzarako eta trantsizio ekologikorako funtsezkoa da, karbono gutxiko ekonomiak behar dituen ondasunak garatzeko eta ekoizteko gaitasuna duelako.

Horregatik guztiagatik, edozein eraldaketa sozioekonomikoren erdigunean egon behar du demokratikoki planifikatutako industria politika ausart batek. Ez da kontua industria edonola defendatzea, baizik eta zer ekoitzi, nola ekoitzi eta norentzat birpentsatzea, irizpide sozial, ekologiko eta lurraldekoekin, eta zaintzak oinarrizko ardatz gisa hartuta.

2.2. Industria politikaren itzulera: zergatik orain?

1980ko eta 1990eko hamarkadetan, ia baztertu egin zen ekonomian estatuak aktiboki esku hartu behar zuela zioen ideia. Eredu nagusiak merkatu irekiak, araudi gutxi, kapitalen zirkulazio askea eta esku hartze publiko minimoa defendatzen zituen. Industriak bere kabuz biziraun behar zuen, edo bestela desagertu.

Eredu horrek porrot egin du. Soldata baxuko herrialdeetara egindako deslokalizazio masiboek milioika langile lanik gabe utzi zituzten Europan eta Ipar Amerikan; 2020ko pandemiaren garaian ikusi zen Europak Asiaren menpekotasun handia zuela maskarak edo arnasketa aparatuak egiteko; gerrak eta tentsio geopolitikoek gasa, erdieroaleak eta lehengai estrategikoak hornitzeko kateak eten dituzte; eta Txinaren gorakadak hankaz gora jarri du merkatu librea beti irtenbiderik onena denaren errelatoa.

Gaur egun, eskuinetik zein ezkerretik, denek hitz egiten dute industria politikaz. Beraz, eztabaida ez da estatuak esku hartu behar duen ala ez, baizik eta nola eta noren alde.

Mariana Mazzucatorek ekarpena eta gure kritika

Eztabaida honetan eragin handiena izan duen ekonomialarietako bat da Mariana Mazzucato. Bere ustez, estatuak ez luke merkatuaren akatsak zuzentzera mugatu behar; merkatuak sortzeko eragile aktiboa izan behar du, lehentasun kolektiboak ezarriz eta inbertsioa helburu jakinetara bideratuz: trantsizio ekologikoa, osasun publikoa edo burujabetza teknologikoa. Era berean, Estatu ekonomia-erantzako oztopo baino, motorra litzateke gertatutako aurrerapauso teknologiko esaguratsuenetan: internet, GPS edo smartphone gailuak, neurri handi batean, inbertsio publikoari esker lortu dira, ez ekimen pribatuaren eskutik.

Ikuspegi horren zati handi batekin bat gatoz, baina urrunago joan behar dela uste dugu: langile klaseak erabaki ekonomikoetan benetako boterea izan behar du.

2.3. Nolako industria politika proposatzen dugu?

Ez dugu soilik gaur egungo estatuaren esku hartzea handitzea eskatzen. Industria politika eraldatzaile bat proposatzen dugu, hiru printzipio nagusitan oinarritua:

- Enpresa estrategikoak publikoak, kooperatiboak edo sozialak izatea, ez pribatuak.
- Langileek erabaki ekonomikoetan benetako eta erabakigarria den ahotsa izatea.
- Ekoizpena pertsonen eta planetaren beharretara bideratzea, ez etekinak handitzera.

Horretarako, industria politikak aldi berean hainbat eremutan jardun behar du: finantzaketan, legerian, lan baldintzetan, baliabideen sarbidean, azpiegituretan, prestakuntzan eta inbertsioen kontrol demokratikoan.

2.4. Trantsizio ekologikoa: beharrezkoa, baina ez edozein modutan

Krisi klimatikoa ez da etorkizuneko mehatxu bat: hemen dago jada. Bero gehiago, lehorte gehiago, uholde gehiago eta behartutako migrazio gehiago ekartzen ditu. Egoera horri aurre egiteko, ekoizpen eta kontsumo eredua errotik aldatu behar da. Baina eraldaketa hori egiteko bide guztiak ez dira berdinak, ezta justuak ere.

Alde batetik, 'Kapitalismo berdeak' dio orain arte bezala hazten jarrai daitekeela, petrolioia eguzki panelekin ordezkaturik, edota gasolinarekin dabilzan autoak elektrikoak izanda. Ez gatoz bat ikuspegi horrekin, ez dituelako zalantza jartzen krisiaren eragile izandako botere harremanak, eta ahaztu egiten duelako produktu berri horiek ekoizteko ezinbestean behar direla lehengaiak eta energia, eta hondakinak sortzen direla.

Bestalde, badira ekonomia azkar eta nabarmen murriztea proposatzen dutenak. Ikuspegi horrek badu zentzurik, baina planifikazio demokratiko eta bidezkorik gabe, murrizketa horren ondorioak langileen eta zaugarrienen bizkar izango da.

Horregatik, "murrizketa material demokratikoa" proposatzen dugu: materialen eta energiaren erabilera murriztea, baina modu planifikatuan, bidezkoan eta kolektiboki erabakian. Horrek esan nahi du ekoizpena bideratu behar dela jendeak behar duenera, boteresak eta aberastasuna banatu behar dela eta horrela, lan erreproduktiboa kokatu behar da ekonomiaren erdigunean.

2.5. Langileak erdigunean

Gure proposamenaren ideia nagusietako bat da honako hau da: bidezkoa izan nahi duen edozein industria politikak langileak erdigunean jarri behar ditu, eskubideak eta erabakitze ahalmena dituzten subjektu aktibo gisa.

Horrek hainbat ondorio ditu. Sektore batzuk murriztu edo desagerrarazi behar dira: armagintza, erregai fosilak edo distantzia luzeko turismo masiboa. Birmoldaketa horrek langileen diru sarrerak, prestakuntza eta erabakietan parte hartzea bermatu behar ditu.

Aldi berean, beste sektore batzuk indartu behar dira: energia berriztagarriak, eraikinen birgaitzea, agroekologia, garraio publikoa edo zaintzak. Jarduera horiek langileak behar dituzte, lurraldeari lotutakoak dira eta herritarren benetako beharrei erantzuten diete, industria bizitzaren erreproduktzio sistemaren baitan dagoelako.

3. MUNDUKO ETA EUROPAKO TESTUINGURUA: TENTSIO GEOPOLITIKOAK ETA EUROPAKO KRISIA

Hego Euskal Herriko egoera ekonomiko eta industrialia ulertzeko, testuinguru zabalagoari begiratu behar zaio.

3.1. Berrogei urteko desregulazioa eta finantzarizazioa

1980ko hamarkadatik aurrera, mendebaldeko herrialdeetako eredu ekonomiko nagusiak kapital finantzariora lehenetsi du langileen, sektore publikoaren eta ingurumenaren kaltetan.

Eredu horren ezaugarri nagusiak honakoak izan dira:

- Zerbitzu publikoen privatizazioa.
- Enpresa handiei eta errenta handiei zergak jaistea.
- Nazioarteko merkataritzaren liberalizazioa.
- Finantzaren desregulazioa.
- Sindikatuen eta negozioazio kolektiboaren ahultzea.

Ondorioz, desberdintasuna izugarri handitu da: aberatsak are aberatsagoak dira, langileek erosahalmen txikiagoa dute eta inbertsio produktiboaren ordez espekulazio finantzariora eta inmobiliarioa indartu dira.

Gainera, eredu horrek planeta suntsitzen du, baliabide naturalen erauzketa eta erregai fosilen erabilera etengabe handitzen dituelako.

3.2. XXI. mendea: krisien segida

Aurreko mendea katean izandako krisien garaia izan da, sistemaren gabezia sakonak agerian utzi dituenak:

- 2000ko puntocom krisia: Interneten bueltan lehertu zen burbuila, eta erakutsi zuen, ekoizpen oinarriak izan gabe ere, kapital finantzieroa gai dela katiboak puzteko.
- 2008ko Atzeraldi Handia: 30eko hamarkadaz geroztik izandako krisirik handiena, higiezinaren espekulazioarengatik eta finantza sistemaren gardentasun faltagatik gertatutakoa. Gobernuak bankoak erreskatatu zituzten diru publikoarekin eta zerbitzu publikoak murriztu zituzten.
- 2020ko COVID-19aren pandemia: ekoizpen kateen ahultasuna geratu zen agerian. Europa ez zen gai oinarriko materiala ekoizteko, Txinaren zein beste herrialdeen menpeko zen.
- 2022ko Ukrainako gerra: elikagaien eta energiaren prezioak garestitu ziren. Begi bistan geratu zen baliabide estrategikoekiko dependentziak kotu sozial eta politikoak dituztela.

Krisi bakoitzaren ondoren, gobernuak larrialdiko neurriak hartu dituzte, baina arazoaren erroak ukitu gabe. Ondorioz, desberdintasunak handitu dira eta benetako enplegua eta ondasun erabilgarriak sortzen dituen inbertsio produktiboa ez da nahikoa izan.

Datu garrantzitsu bat: soldatak gainbeheran dira mundu osoan

Gutxienez 80ko hamarkadatik, soldata bidez langileei bideratutako aberastasuna gutxitu egin da ia herrialde guztietan. Kapitalaren zatia (errentak, irabaziak...), ordea, handitu. Horrek esan nahi du ekonomiaren hazkundeak ez diela denoi berdin eragiten: pastela handitzen doa, baina zatia txikiagoa da gehiengoarentzat. Hori ere ari da gertatzen Hego Euskal Herrian.

3.3. Mundua berrantolatzen ari da eta Europak zer?

AEBen nagusitasuna gainbeheran dago eta Txina munduko industria potentzia nagusi bihurtu da. Munduaren Hegoaldeko herrialdeek autonomia gehiago eskatzen dute eta Mendebaldeko erakunde finantziarioekiko dependentzia txikitzea. BRICS gisa deitutako herrialdeek (Brasil, Errusia, India, Txina, Hego Afrika eta abar) eraiki dituzte alternatibak dolarra oinarri duten sistemen aurrean.

Europa, testuinguru honetan, maniobra-marjina galdu du. Segurtasun militarren arloan Estatu Batuekiko duen mendekotasunak, energiarekiko duen zaurgarritasunak (Ukrainako gerraren ondoren gasaren krisiarekin agerian geratu zen bezala) eta potentzia handien aurrean autonomiaz jarduteko duen ezintasunak munduko geopolitika berriaren barruan mendeko posizio batean kokatzen dute.

Hori ikusita, Europar Batasunak berrindustrializazio eta trantsizio ekologikorako plan handiak iragarri ditu (Europako Green Deal, Next Generation, Lehiakortasunaren Iparrorratza...), baina praktikan logika bera mantentzen dute: arriskuak publikoak dira eta irabaziak pribatuak. Enpresa handiak dira onuradunak, eta bigarren mailan geratzen dira langileak eta enpresa txikiak, besteak beste.

Gainera, EBk armagintzaren aldeko apustu handia egin du Defentsarako Estrategia Industrialarekin, milaka milioi euroekin. Gure ustez, diru publikoa trantsizio ekologikora, zaintzetara eta bizi baldintzak hobetzera bideratu behar da, ez berrarmatzera.

4. HEGO EUSKAL HERRIKO DIAGNOSTIKOA

Hego Euskal Herria Europako batez bestekoarekin alderatuta, industria oinarri sendoa duen herrialdea dela irudi luke, baina egiturazko desoreka handiak eta zaugarritasun nabarmenak ditu, oso gutxitan azaleratzen direnak.

4.1. Hazten den ekonomia, baina ez lehen bezala

2024an Hego Euskal Herriko BPGa (bertan sortzen denaren balioa) 118.231 milioi eurokoa izan zen. Prezioen igoera kontuan hartu gabe, 2000. urtekoa baino bikoitza da. Baina salneurriei begiratuta, hazkunde erreala apalagoa izan da: Nafarroan %45,6koa eta EAEn %39,1ekoa. Kopuru txikiak dira aurreko hamarkadekin alderatuta.

Hazkunde hori, gainera, ez da uniformea izan. 2008ra arte hedapen luze bat izan zen; ondoren, Atzeraldian Handiarekin beherakada bortitza etorri zen, 2013ra arte luzatu zena; gero susperraldi gradual bat, 2020ko pandemiaren ondoriozko kolapsoa eta beste susperraldi bat izan ziren. Bestalde, manufaktura-industriak geldialdi bereziki deigarria izan du, bereziki EAEn kasuan; izan ere, 2024ko bere ekoizpen errearen maila ia bera da 2007-2008koa baino, duela ia hogeitun urtekoa. Teknologia gehiago, automatizazio handiagoa eta ikerketa eta garapenean inbertsio handiagoa egon arren, industria-ekoizpen errealak ez du aurrera egiten.

4.2. Industrializatutako lurraldea gara oraindik, baina industriak pisua galdu du

Aipatutako geldialdiak geldialdi, Nafarroak eta EAEn jarraitzen dute izaten Europako lurralde industrializatuenetako batzuk. 2024Ean, Nafarroan industriak aberastasunaren %31,2 sortzen zuen eta EAEn %23,3. Europako batez bestekoa txikiagoa da.

Indargune bat da hori, baina ahultzen ari dena, industriaren pisua %32tik %26ra jaitsi baita 2000 eta 2024 urteen artean. Zerbitzuak, bestalde, handitzen ari dira, eta jada ekonomiaren bi herenak dira. Batzuk balio erantsi handiko zerbitzuak dira (ingenieritza, diseinua, berrikuntza...), baina asko oso balio txikikoak dira, lan baldintza prekarioekin.

Bestetik, industriari berari begiratuta, beste arazo bat ikusten dugu: maila ertain-handi eta ertain-txikiko teknologian espezializatu gara, baina presentzia txikia dugu goi mailakoetan, benetan balio erantsia sortzen dutenetan eta nazioarteko ekoizpen kateetan erabakitze gaitasuna bermatzen dutenetan.

Enpleguari dagokionez, industriak ere pisu garrantzitsua mantentzen du bai Nafarroan (%27) bai EAEn (%20); hori argi ikusten da Europar Batasuneko batez bestekoarekin alderatuta, %17,5ean kokatzen baita. Hala ere, zerbitzuen sektorearen nagusitasuna argia da, enpleguaren %72 baino gehiago biltzen baitu. Gainera, 2000 eta 2024 arteko bilakaerak enpleguaren tertziarizazio-prozesu jarraitua erakusten du, 2008ko krisiaren ondoren areagotu zena, industriak, eraikuntzak eta nekazaritzak pisua galdu baitute. Bestalde, azpimarratzekoa da emakumeen parte-hartze txikia eta gizonen kontzentrazio handia industria astuneko sektoreetan; horrek genero-desberdintasunak areagotzen ditu.

4.3. Soldatek ez dute aurrera egiten: aberastasuna leku aldatzen ari da

Gure analisiaren daturik deigarrienetako bat soldaten eta enpresa-errenten bilakaera da. Termino errealetan (inflazioa kontuan hartuta), Hego Euskal Herriko langile bakoitzeko soldatak ia ez du hazkunderik izan mende honetan. 2000. urtean, soldatapeko bakoitzeko ordainsaria 43.850 eurokoa zen (2024ko prezioetan); 2024an, berriz, 44.814 eurora iritsi zen. Ia bi hamarkada eta erdian %2,2ko hazkundera baino ez da izan.

Aldi berean, enpresen mozkinak handitu egin dira. 230.000 langile gehiago izan arren, aberastasunaren gero eta zati txikiagoa jasotzen dute. 2000. urtean, Hego Euskal Herriko BPGaren %49,8 ziren soldatak. 2024Ean, %47,5. Langileen aberastasunaren zatia txikiagoa da, beraz, eta gehiagoren artean banatu behar da.

Jabeen eta akziodunen esku geratzen den zatia, aldiz, handitu da urte horietan BPGari dagokionez: %38,4tik %42,8raino. Igoera horrek esan nahi du 16.600 milioi euro gehiago direla, hau da, hazkunde erreala termino absolutoetan %56,1ekoa izan da.

Zenbatekoa da aldea? Ia 12.000 eurokoa pertsonako eta urteko

Pertsona bakoitzak 2000. urteko BPGaren zati proportzionalari eutsi izan balio, soldatapeko bakoitzak 11.617 euro gehiago jasoko lituzke urtero. Alegia, hilero 970 euro gehiago.

4.4. Inbertsioa ez da behar den tokira iristen

Ekonomia dinamikoa izan dadin, beharrezkoa da makinaria erostea, instalazioak eraikitzea, teknologia garatzea edo langileak formatzea. Azterketak agerian utzi du, ordea, inbertsioek behera egin dutela 2008. urteaz geroztik. 2009. urtetik, inbertsioek ez dute BPGaren %20ko langa gaintitzen, lehen ez bezala.

Diru horren zati esanguratsu bat doa dibidenduetara edo espekulazio finantzierora zein beste enpresak eskuratzerara. Finantzen logika gailentzen da inbertsio produktiboari. Horrek onurak dakartza kapitalen jabeen epe laburrean, baina kaltegarria da epe luzean industria sarearentzat eta kalitatezko enpleguarentzat.

4.5. Produktibitatea hobetzen ari da, baina motel

Produktibitateak neurtzen du ondasun eta zerbitzuak ekoizteko erabiltzen diren baliabideen eraginkortasuna, eta funtsezko adierazlea da errendimendu ekonomikoa eta soldataren bilakaera aztertzeke. Hego Euskal Herrian, industriak ekonomiaren batez bestekoa baino produktibitate handiagoak du, bai enplegatutako pertsonako, bai lan egindako ordu bakoitzeko, eta bereziki manufaktura industria nabarmentzen da.

Europako testuinguruan, Hego Euskal Herriak Europar Batasuneko batez bestekoaren inguruko mailak erakusten ditu, eta Frantzia edo Finlandia bezalako ekonomietara hurbiltzen da, balio erantsi handiagoko industria-sare bati esker. Gainera, 2000. urteaz geroztik izan duen bilakaerari dagokionez, bai Nafarroak bai EAEk produktibitatearen hazkunde nabarmen handiagoa izan dute mendearen hasieratik Europako ekonomia nagusiek erakutsitakoa baino. Enplegatutako pertsonako produktibitatearen urteko hazkundera %0,78koa izan da, eta lan egindako orduko produktibitatearena %1,07koa.

4.6. Kanpoarekiko mendeko ekonomia

Hego Euskal Herriak asko esportatzen du, baina oinarrizko produktu eta gai askotan kanpo menpekotasun handia du. Hona hemen adibide batzuk:

- EAEn erabiltzen diren materialen %75 kanpotik dator.
- Inportazioen %49 erregai fosilak dira.
- Eguzki plakak, elektronika edo auto elektrikoak egiteko beharrezko mineral gehienak ia %100ean inportatzen dira.
- Petroleoaren mundu mailako erauzketak goia jo zuen 2018. urtean, eta agsoleoak, garraioan eta nekazaritzan gakoa denak, 2016. urtean. Menpekotasuna dugun produktuak gutxitzen joango direla esan nahi du horrek.

Menpekotasun hori ez da soilik arazo ekonomiko bat; burujabetza arazo bat ere bada. Energia eta lehengaien inguruko kontrola duenak du boterea. 2022. urteko gasaren krisiak ikusarazi zuen hori.

Nazioarteko ekoizpen kateei begiratuta, Hego Euskal Herriko posizioa kezkarria da: erdibideko postuetan gaude batez ere (beste batzuk muntatzen dituzten pieza ekoizten ditugu), eta gure lurraldetik kanpoko enpresek hartzen dituzte erabaki estrategikoak (zer diseinatu, zer saldu, salneurria...).

4.7. Industria hondakinak: gero eta arazo handiagoa

Industria hondakinen kopurua handia da. 2019an, 6,67 milioi tona hondakin industrial sortu ziren EAEn, Nafarroan 2021ean 830.000 tona. Bada, birziklatze sistemak ez dira aski: 2026an, euskal ekonomiak erabilitako materialen %7 soilik birziklatu zen.

Zaldibarko zaborteziaren tragediak, non milaka tona hondakinek ingurumen-hondamendi bat eragin zuten eta bi langile hil ziren, argi erakusten du arazo hau konpondu gabe dagoela oraindik ere. Hartzen ari diren irtenbideek (erraustegi gehiago eraikitzea, esaterako) ez dute oinarrizko arazoa konpontzen: segurtasunez kudeatzeko gai garen baino hondakin gehiago sortzen jarraitzen dugu. Dokumentuan apustu argia egiten dugu hondakinen sorrera jatorrian murriztearen alde, gehiago konpondu eta berreraikitzearen alde, eta materialen zikloak lurraldearen barruan ixtearen alde.

5. ZER EGIN DA ORAIN ARTE? INDUSTRIA POLITIKAREN BALANTZEA

Azken berrogei urteetan aplikatu diren industria-politikak aztertu dira: Europako mailan, Espainiako Estatuan eta Hego Euskal Herrian. Ondorio nagusia da planak, tresnak eta erakundeak pilatu direla, baina oinarritzko eredua ez dela aldatu: esku-hartze publikoak, batez ere, negozio pribatuak errazteko balio izan du, ez ekonomia gehiengoaren mesedetan eraldatzeko.

5.1. Europar Batasuna

Hamarkada askotan, EBren politika ekonomikoa ideia sinple batean oinarritu zen: Europako merkatu bateratuak, bere lau askatasunekin (pertsonek, ondasunen, zerbitzuen eta kapitalen zirkulazio askea), oparotasuna sortuko zuen guztiontzat. Estatuak ez zuen gehiegi oztopatu behar; arbitratzea zuen zeregina, ez erabakitzea.

2008ko krisia eredu hori zalantzan jartzen hasi zen, eta pandemiak behin betiko lurperatu zuen. Harrezkero, EBk inbertsio programa handiak abiarazi ditu: Berreskuratze Plana (750.000 milioi euro), ikerketarako Horizonte Europa, trantsizio ekologikoko funtsak... Kopuru izugarriak dira. Baina, praktikan, funts horiek arriskuak sozializatzea eta etekinak privatizatzea bilatzen duen logika batekin funtzionatzen dute: diru publikoak inbertsioek huts ez egitea bermatzen du, baina arrakasta badute, irabaziak enpresa pribatuetara joaten dira. Eredu honen programa izarrak, InvestEUk, ez du zuzenean inbertitzen: aseguru gisa jokatzen du, inbertitzaile pribatuek bestela hartuko ez lituzketen arriskuak har ditzaten.

Era berean, dokumentuan kritikatzeko dugu funts horiek batez ere indartsuagoak ziren eskualde eta enpresei egiten dietela mesede, desberdintasunak murriztu beharrean sendotuz. Eta salatzen dugu EBk defentsa eta armamentuko gastua handitzeko egin berri duen apustuak, armak egiteko milaka milioi euro gehiagorekin, trantsizio ekologikora eta biztanleriaren bizi baldintzak hobetzera joan beharko luketen baliabideak desbideratzea dakarrela.

5.2. Espainiako Estatuak: plan asko, eraldaketa gutxi

Espainiako industria politikak antzeko bidea hartu du. Laurogeiko eta laurogeita hamarreko hamarkadetan industria publikoaren zati handi bat desegin ondoren (Telefónica, Repsol, Endesa eta Estatuak beste enpresa batzuen privatizazioa), ondoz ondoko gobernuek industria planak abiarazi dituzte, eta, oro har, hiru ezaugarri komun izan dituzte:

- Enpresen lehiakortasuna erraztera jo dute (zerga pizgarriak, digitalizazioa, esportaziorako laguntza), oinarritzko eredua zalantzan jarri gabe.
- Batez ere korporazio handiei egin diete mesede, produkzio ehunaren gehiengoa osatzen duten enpresa txiki eta ertainei arreta gutxi eskainiz.
- Justizia sozialaren, genero berdintasunaren eta iraunkortasun ekologikoaren gaiak alde batera utzi dituzte edo oso azalek jorratu dituzte.

Industriaren eta Autonomia Estrategikoaren Lege Proiektuak (2024) aurrerapen batzuk dakartza, hala nola enpresa bat deslokalizatuz gero laguntza publikoak berreskuratze aukera, edo enpresa estrategikoetan esku hartzeko tresna batzuk, baina ez da nahikoa: zerga salbuespenen mende dago kasu gehiegitani (gehien irabazten duenari mesede egiten dio), ez du kontrol demokratikorako mekanismo sendorik, eta apenas aipatzen du genero ikuspegia.

5.3. Hego Euskal Herria: erakunde arkitektura trinkoa, baina eraldaketa errealik gabe

EAE: tresna asko, baina eredu berdina

Araba, Bizkaia eta Gipuzkoan estatuko industria politika garatuenetakoak sortu dira. 80ko hamarkadaz geroztik, hainbar erakunde sortu dira (SPRI, parke teknologikoak, garapen agentziak), finantza tresnak (prestamoak, abalak, arrisku kapitalen fondoak), berrikuntza programak eta sektore klusterren sareak. Ikerketarako eta garapenerako inbertsioak Europako handienetakoak dira. Horrek guztiak lagundu du industriari oinarri trinkoa eskaintzen.

Hala ere, eredu bera errepikatzen dela ondorioztatu dugu: diru publikoarekin bultzatzen da enpresa bat handitzea eta arrakastatsu denean, gero inbertitzaile pribatuen esku geratzen da gizarteak jarritakoa berreskuratu gabe. Gamesa, Euskaltel edo ITP dira adibideetako batzuk.

Gainera, falta dira enpresa krisien aurrean alerta goiztiarreko eta esku hartzeko mekanismoak. Enpresa batek zailtasunak dituenean, erakundearen erantzuna berandu iristen da eta ez da nahikoa. Fagor Etxetresna Elektrikoak (Europako kooperatiba handienetako bat, 2013an porrot egin zuena), CEL papera fabrika edo La Naval ontziola dira horietako adibide batzuk; euskal erakundeak parte izanagatik ere, ez zuen esku hartu garaiz milaka lanpostu suntsitzea saihesteko.

2025eko ekainean aurkeztutako Euskadi 2030 - Industria Planak ia 4.000 milioi euroko inbertsio publikoa aurreikusten du 2028ra arte. Elementu berri batzuk sartzen diren arren, eredu bera errepikatzen da: diru publikoak inbertsio pribatuen arriskuak bermatzen ditu, baldintza sozial eta ekologiko sendorik gabe, kontrol demokratikorako mekanismo errealik gabe eta enpresa onuradunei enpleguari eusteko eta lurraldean beren jarduera errotzeko eskatu gabe.

Nafarroa: aurrerapenak ikuspegian, mugak praktikan

Nafarroari dagokionez, berezko berezitasun batzuk dituen industria politika garatu du. Industria planek eta espezializazio adimenduneko estrategiek (S3 eta S4) automobilgintza, nekazaritzako elikadura eta energia berriztagarriak bezalako sektoreen aldeko apustua egin dute. Zehazki, 2021eko S4ak aurrerapen positiboa dakarren balio kateen ikuspegia sartu zuen: sektore isolatuak babestu beharrean, elkarren artean nola erlazionatzen diren eta puntu ahulenak non dauden ulertzen saiatzen da. Hala ere, gauzatze praktikoa enpresa handienetan kontzentratzen da oraindik, eta ez da iristen ekoizpen sare osora.

5.4. Guztiek partekatzen dutena: eredia ez da aldatu

Maila instituzionalen arteko desberdintasunetatik harago, dokumentuak guztietan errepikatzen diren ezaugarri multzo bat identifikatzen du, eta horiek azaltzen dute zergatik, plan ugari egin eta baliabide asko inbertitu diren arren, eredu ekonomikoa ez den funtsean aldatu:

Industria-politikan errepikatzen den eredia

- Erabakiak teknikariek eta enpresariek hartzen dituzte, ez langileek ezta herritarrek ere.
- Diru publikoak inbertitzaile pribatuen arriskua murrizten du, baina etekinak pribatuak dira.
- Ez dago baldintza argirik laguntzak jasotzen dituzten enpresentzat: deslokalizatu, itxi edo dibidenduak banatu ditzakete jasotakoa itzuli gabe.
- Genero-ikuspegia ez dago presente edo guztiz sinbolikoa da: emakumeak zuzendaritza-karguetan txertatzeaz hitz egiten da, baina ez zaintza-lana eta feminizatutako enpleguak balioesteaz, ezta lan-ibilbideak baldintzatzen dituen kontziliazioaren karga desorekatuaz ere.
- Enpresa bat krisian sartzen denean, erantzuna berandu iristen da eta lehentasuna akziodunak salbatzea izaten da, ez enplegua.
- Jasangarritasun ekologikoa adierazitako helburua da, baina enpresak hori errespetatzera behartuko dituzten mekanismo loteslerik gabe.

6. BESTE EREDU BATERAKO PROPOSAMENAK

Diagnostikoa argia da: egungo ereduak ez du funtzionatzen biztanleriaren gehiengoarentzat. Dokumentuan garatzen ditugun proposamenak uste sendo batean oinarritzen dira: gauzak beste modu batera egitea posible da. Horretarako, elkar osatzen duten bi fronte nagusitan jardutea proposatzen dugu. Lehenik, gobernantzari, finantzaketari, araudiari, lanari eta lurraldeari lotutako neurri orokorrak, ekonomia osoaren joko-arauak aldatzen dituztenak. Bigarrenik, politika sektorial bat, zeinak erabakitzen duen zer jarduera sustatu behar diren, zein eraldatu eta zein utzi behar diren pixkanaka.

Proposamenak elkar indartzen duten bi motatan banatzen dira. Proposamen erreformistek lan-baldintzak hobetzea, botere sindikala handitzea eta egungo sistemaren barruan enpresa-botereari mugak jartzea dute helburu. Proposamen eraldatzaileek, berriz, egitura sakonagoak aldatzea dute xede: nor den zeraren jabe, nork erabakitzen duen zer ekoizten den, eta sortutako aberastasuna nola banatzen den. Lehenengoen bigarrenengoentzako bidea irekitzen dute, eta trantsizio ekosozialaren parte dira.

6.1. Gobernantza: nork erabakitzen du?

Gaur egun erabaki ekonomiko handiak kapitalaren jabeek eta kudeatzaileek hartzen dituzte (zer ekoizten den, non, noiz itxiko den enpresa bat...). Eragiteko gaitasun murrizta dute langileek, sindikatuek, udalek eta herritarrek oro har.

Nork agintzen du ekonomian

Horregatik, proposamen nagusia da langileek eta tokiko komunitateek benetako parte hartzea izatea.

Horretarako:

- Eskualde bakoitzean Tokiko Kontseilu Ekonomikoak sortzea, non langileek, gizarte erakundeek, ekoizleek eta udalerriek lurraldeko lehentasun ekonomikoei buruz eztabaidatu eta erabakiko duten.
- Industria Partaidetzarako Euskal Erakundea sortzea, sektore publikoak partaidetza duen enpresak koordinatu eta ikuskatzeko, eta interes orokorraren zerbitzura daudela ziurtatzeko.
- Agentzia publiko bat garatzea, industria ehunaren jarraipena egiteko, berandu baino lehen arazoak hautemateko eta enpresa bat zailtasunetan jartzen denean azkar jarduteko baliabide nahikoak izango dituen.
- Industria politika kudeatzen duten funtzionarioek lan zuzenbidean, ekonomia errealean eta enpresa eraldaketako prozesuetan prestakuntza espezifikoa izan dezaten bermatzea, krisian dauden enpresak kooperatiba edo enpresa publiko bihurtzeko modua barne.

Zer egin enpresa bat krisian dagoenean

- Enpresa krisien aurrean jarduteko protokolo argiak proposatzen ditu dokumentuak, erantzun publikoa beranduegi denean iritsi ez dadin:
- Alerta goiztiarreko sistema: partaidetza publikoa duten edo laguntzak jaso dituzten enpresen etengabeko jarraipena, sindikatuen parte hartzearekin.

- Enpresa batek laguntza edo abal publikoak jasotzen dituenean, sektore publikoak ordezkari izan behar du bere gobernu organoetan, eta langileek ere bai.
- Enpresa bat hartzekodunen konkurtsoan sartzen bada (hau da, ezin baditu zorrak ordaindu), Estatuak bertaratu ahal izan behar du enplegua eta produkzio jarduera defendatzeko, enpresa eskuratzeko beharrezkoa bada, eta enpresa publiko edo kooperatiba bihurtzeko.
- Enpresa txiki eta ertainen arteko fusioak sustatzea, kooperatiba formuletara edo gizarte ekonomiakoetara bideratuak, egitura erresilienteagoak eta korporazio handiekin lehiatzeko gaitasuna dutenak izateko.

6.2. Finantzaketa: nork jartzen du dirua eta zein baldintzetan?

Diru publikoak interes kolektiborako balio behar du. Begi bistakoa dirudi, baina txostenak erakusten du praktikan ez dela beti horrela gertatzen: laguntzek, abalek eta funts publikoek, askotan, batez ere enpresa handiei egiten diete mesede, kontraprestazio sozialerako baldintza argirik gabe.

Inbertsio pribatuaren kontrol publikoa

- Finantzaketa, abal edo dirulaguntza publikoak jasotzen dituen edozein enpresak konpromisoa hartu behar du enpleguari eusteko, jarduera ez deslokalizatzeko, etekinen zati bat lurraldean berriz inbertitzeko eta lan eta ingurumen estandarrak errespetatzeko. Hori egiten ez badu, jasotakoa itzuli behar du.
- Sindikatuek enpresen inbertsio erabakiei buruzko informazio osoa jasotzeko eskubidea izan behar dute, eta enplegua edo lan baldintzak arriskuan jartzen dituzten erabakiei betoa jarri ahal izango diete.
- Sektore estrategikoetan (telekomunikazioak, energia, azpiegitura kritikoak) egiten den atzerriko inbertsioak kontrol publikoaren mende egon behar du, Europako araudiak baimentzen dituen mekanismoak erabiliz.
- Inbertitutako diru publikoaren euro bakoitza aldian-aldian ikuskatu behar da, bere helburua betetzen duela egiaztatzeko.

Finantza arkitektura publiko berria

- Garapenerako banku publiko bat sortzea, epe luzerako proiektuak finantzatuko dituen, banku pribatuek finantzatu nahi ez dituztenak, ez dutelako etekin azkarrik sortzen, baina gizartearentzat funtsezkoak direlako: sektore kutsatzaileen birmoldaketa, kooperatibak sortzea, ekonomia zirkularreko proiektuak, etab.
- Energia trantsizio justurako funts publiko bat sortzea, birmoldatu behar duten sektoreetako enpresei eta langileei (adibidez, petrolioaren edo gasaren mende daudenei) trantsizio hori egiten laguntzeko, enplegua eta diru sarrerak galdu gabe.
- Aseguru etxe publiko baterantz aurrera egitea, aseguru etxe pribatuek izugarriko baliabideak metatzen baitituzte kontrol demokratikorik gabe.
- EAEko pentsio planetan (BGAE) aurreztutako dirua lurraldeko industrian eta etxebizitzan inbertitzeko mobilizatzea, berme eta kontrol publikoarekin.

Berrikuntzan inbertsio gehiago, baina guztion onerako

- Errenta handienei zergak pixkanaka igotzea (gutxieneko soldata halako bostetik aurrera), aberastasuna metatzeko pizgarriak kentzeko eta produkzioan berrinbertitzea sustatzeko.
- Gutxiegi erabiltzen diren teknologien inbentario publiko bat sortzea eta tokiko produkzio sarera transferitzea.
- Tokiko enpresen eta kooperatiben beharrei zuzenean lotutako ikerketa eta berrikuntza zentro publikoak bultzatzea.

6.3. Lege esparrua: joko arauak aldatu

Gaur egungo legeek lanaren gaineko kapitalari mesede egiten diote. Hori ez da saihestezina: hautu politikoa da. Horregatik, legea aldatzea proposatzen dugu, langileei boterea itzultzeko eta enpresa erabakiei mugak jartzeko gizarte osoari kalte egiten diotenean.

Lan erreforma kaltegarrienak indargabetzea

2010 eta 2012ko lan erreformek kaleratze masiboak erraztu zituzten, enpresei itundutako hitzarmen kolektiboak ez aplikatzea ahalbidetu zieten eta langileak botatzearen kostua merkatu zuten. Erreforma horiek desegin egin behar dira:

- Kaleratzeak debekatzea enpresak irabaziak dituenean.
- Kaleratze kolektiboen administrazio kontrola berreskuratzea, Administrazioak justifikatu gabeko kaleratzeak eragozteko.
- Bidegabe kaleratutako langileen izapide soldatak berrezartzea.
- Enpresek itundutako hitzarmen kolektiboak aplikatzen dituztela bermatzea.

Deslokalizazioak eta itxiturak eragozte

- Legez nahitaezkoa da Administrazioak Berrindustrializazio Mahai bat deitzea enpresa batek itxi edo deslokalizatu nahi duenean, itxiera justifikatuta ez badago hori eragozteko gaitasunarekin.
- Ixten den eta laguntza publikoak jaso dituen edozein enpresak laguntzak osorik itzuli beharko ditu.
- Enpresa batek fabrika errentagarri bat itxi nahi badu, Administrazioak higiezina eta instalazioak desjabetu ahal izango ditu, beste enpresa edo kooperatiba batek jarduerarekin jarrai dezan.

Eskubide sindikal gehiago

- Langile batzordeek finantzei, inbertsioei eta enpresaren planei buruzko informazio osoa jasotzeko eskubidea zabaltzea.
- Langile batzordeei enpleguari eragiten dioten inbertsio, deslokalizazio edo kanporatze erabakien gaineko beto eskubidea ematea.

- Erabaki horiek dagoen eremuan edo tokian hartzen direla bermatzea, ez bakarrik korporazio handien egoitza nagusietan.

Trantsizio ekologikorako arauak

- Legez ezartzea erregai fosiletan desinbertsio progresiboa egitea eta gas edo petrolio azpiegitura berriak debekatzea.
- Energia berriztagarrien instalazioa arautzea, eremu babestuetan eta nekazaritza lurzoruetan egin ez dadin, eta eragindako tokiko komunitateek beto eskubidea izan dezaten.
- Erabaki horiek hartzeko beharrezkoak diren eskumenak Hego Euskal Herriari transferitzea, Estatu zentralaren baimenaren mende egon gabe.

6.4. Lana eta prestakuntza: pertsonak erdigunean

Gehiengoaren zerbitzura dagoen ekonomia batek bertan lan egiten duten pertsonak duintasunez bizi ahal izatea bermatu behar du. Txostenak neurri zehatzak proposatzen ditu, bai lan baldintzei dagokienez, bai prestakuntzari eta zaintzari dagokienez.

Lan baldintzak

- Lanbide arteko gutxieneko soldata biztanleko BPGren % 60an finkatzea. Gaur egun, LGS batez besteko soldata oinarri hartuta kalkulatzen da, eta horrek beherantz ainguratzen du. Per capita BPGren gainean kalkulatzek esan nahi du ekonomia hazten denean soldata baxuenak ere benetan igotzen direla.
- Lanaldia pixkanaka murriztea, soldata murriztu gabe. Lan gutxiago badago eskuragarri (automatizazioak lanpostuak ezabatzen dituelako), irtenbide justua hobeto banatzea da auzia, ez beste batzuk kanpoan geratzea eta lanean daudenengan pilatzea.
- Etxebizitza eskuragarrien politiketan aurrera egitea (dokumentuak ELAren 2022ko proposamen espezifikoetara jotzen du).

Benetako beharretara bideratutako lanbideheziketa

- Prestakuntza beharren eskualde mapak sortzea, sindikatuen eta komunitatearen parte hartzearekin eginak, prestakuntzak lurraldeak benetan behar duenari erantzun diezaion, ez bakarrik enpresa handienek eskatzen dutenari.
- Lanbide heziketako ikastetxe publikoak indartzea, prestakuntza funtsak beren buruari esleitzen dizkieten patronalen eta sindikatu nagusien bitartez bideratu beharrean.
- Ekonomia ekologikoari eta sozialari lotutako prestakuntza tekniko-profesionaleko ikastetxe publikoak sortzea, osagai praktikoa eta komunitario sendoarekin.
- Automatizazioaren eta adimen artifizialaren aurrean langileen birkualifikazioan inbertitzea, inor lan esparrutik kanpo gera ez dadin prestakuntza faltagatik.

Zaintzak: bizitzari eusten dion lana

- Zaintzetan erantzukidetasun klausulak sartzea hitzarmen kolektibo guztietan: baimen luzeagoak eta malguagoak, zaintzarekin bateragarriak diren ordutegiak, lanean laguntzeko zerbitzuak eta txandakako osagarriak, ordutegiak edo produktibitatea eskuratzeko prestasun txikiagoarekin lotutako soldata osagarriak (soldata arrakalaren zatirik handiena eskatu ahalako soldata osagarrietatik dator).
- Ordaindu gabeko zaintza lana ekonomikoki aitortzea eta politika publikoetan txertatzea.
- Zaintza azpiegitura komunitarioak sortzea (hautzaindegiak, eguneko zentroak, etxez etxeko arreta zerbitzuak), publikoki kudeatuta eta langileentzako lan baldintza duinekin.
- Osasun eta gizarte zerbitzuen kanporatzea lehengoratzea: pribatizatu denak publikoa izan behar du berriro.

6.5. Baliabideak, lurraldea eta burujabetza: hemen ekoiztu, hemen erabaki

Materialen, energiaren eta teknologiaren kanpo mendekotasuna ez da arazo ekonomikoa soilik: botere arazoa da. Baliabide estrategikoak kontrolatzen dituenak boterea du behar dituztenengan. Dokumentuak hainbat neurri proposatzen ditu menpekotasun hori murrizteko eta Hego Euskal Herrian ekoizpen subiranotasun handiagoa eraikitzeko.

Lehengaiekiko eta energiarekiko mendekotasuna murriztea

- Auditoria zehatzak egin, zer material eta energia erabiltzen ditugun, nondik datozen eta tokiko zein alternatiba dauden edo ez hain mendekoak.
- Hiri meatzaritza garatzea: hondakin elektronikoen, bateria erabilien edo ibilgailuen material baliotsuak berreskuratzea bizitza baliagarriaren amaieran, lehengaiak inportatu beharrean.
- Ekipo teknologikoen bizitza baliagarria luzatzea (eguzki panelak, aerosorgailuak, ibilgailu elektrikoak), lehengai berriak ateratzeko beharra murrizteko.
- Energia berriztagarriko enpresa publiko bat sortzea, energiarako sarbide unibertsala bermatzeko eta onurak herritarren artean birbanatzeko, instalazio propioak eta tokiko kooperatiba sareak konbinatuz.
- Industria hondakinen errauskailu berriak eraikitzeko luzamendua (etenaldia); diru hori birziklatze planta aurreratuetan inbertitzea.

Lurraldea jendearentzat planifikatzea, ez kapitalarentzat

- Dauden industria azpiegituren inbentarioa egitea eta azpiegitura berriak lurraldearen beharren arabera planifikatzea, ez inbertitzaileentzako errentagarritasunaren arabera.
- Ekoizpen kate laburrak sustatzea: ekoizten duenaren eta kontsumitzen duenaren arteko distantzia ahalik eta txikiena izatea, garraio kostuak, kanpoarekiko mendekotasuna eta aztarna ekologikoa murriztuz.

- Tokiko ekoizpen sistemetan oinarritutako industria parkeak diseinatzea, baliabide partekatuekin eta gobernantza publiko-komunitarioarekin.
- Salgaien trenbideko garraioa bultzatzea kamioiaren alternatiba gisa, energetikoki eraginkorragoa baita eta ingurumen inpaktu txikiagoa baitu.

Burujabetza teknologikoa

- Datu zentroen (zerbitzarien) azpiegitura publiko bat sortzea, segurtasun eta sarbide demokratikoko irizpideekin, korporazio teknologiko handien mende egon beharrean.
- Kode irekiko software publikoa garatzea (hau da, edonork erabil eta hobe dezakeen software publikoa), enpresak eta zerbitzu publikoak Microsoft, Google edo beste multinazional batzuen lizentzia pribatuen mende egon ez daitezen.
- Adimen artifizial publiko bat bultzatzea, gizarte premia zehatzak konpontzera bideratua: diagnostiko medikoa, hondakinen kudeaketa, garraio sareen optimizazioa, etab.
- Kooperatiben eta erakunde publikoen katalogo publiko bat sortzea, zerbitzu teknologiko aurreratuak eskaintzeko gai izango dena, udalerriek eta tokiko enpresek beti nazioz gaindiko aholkularitza enpresa handiak kontratatu beharrik izan ez dezaten.

Errotzea: enpresak hemen geratzea

- Identifikatzen dugun arazo larrienetako bat da diru publikoarekin sortutako eta lagundutako enpresak azkenean saldu egiten zaizkiela lurraldearekin inolako loturarik ez duten atzerriko inbertitzaileei. Hori saihesteko:
- Laguntza publikoa jasotzen duen edozein enpresak konpromisoa hartu behar du legez bere jarduera ez deslokalizatzeko gutxieneko epe batean.
- Irabaziak lurraldean berrinbertitzen ez dituzten enpresak zigortzeko zerga sistema bat ezartzea.
- Nazioartekotze funtsak (orain enpresek kanpoan saltzeko erabiltzen direnak) orain kanpoan egiten den ekoizpenaren birlokalizaziora bideratzea.
- Euskararen normalizazioaren aldeko politikak industria politikan txertatzea, lanean eta enpresa mailan euskararen erabilera bideratzailea bermatzeko.

Barneko eta kanpoko eskaria indartzea

Ekonomia batek behar du jendeak erosteko ahalmena izatea. Soldatak jaisten badira eta lana prekariora bada, kontsumoa jaitsi egiten da eta enpresek gutxiago saltzen dute. Horregatik, soldatak hobetu, lanaldia murriztu eta etxebizitza lortzea bermatzen duten neurriak ez dira soilik lan arloko neurriak:

- Tokiko ekoizleen eta kontsumitzaileen artean bitartekari gisa jardungo duten agentzia publikoak sortzea, bientzat bidezko prezioak ziurtatuz eta bitartekarien espekulazio aldeak kenduz.

- Tokiko Kontseilu Ekonomikoen figura, lurraldeko eskaintza produktiboa biztanleriaren benetako beharren arabera planifikatzeko gaitasuna izango baitute.
- Kanpoko merkataritza politika berrikustea, beste herrialde batzuekiko bidezko truke harremanetara bideratzeko, ez soilik esportazioak maximizatzen.

7. ZER SEKTORE LEHENETSI, ERALDATU EDO BAZTERTU

Sektore ekonomikoak sakon aztertu ondoren, ikusteko zeintzuk dauden inportazioen mende, zeintzuk dauden esportaziora bideratuegiak eta munduko aldaketekiko kalteberak, zeintzuk diren kalitatezko tokiko enplegua sortzeko potentziala dutenak eta zeintzuk murriztu behar diren ekologikoki jasanezinak edo etikoki onartezinak direlako, sektoreak ekoizpen kateetan biltzen ditugu, eta produkzio kateak hiru kategoriatan, osatuta bazterrean utzi behar diren sektoreenarekin:

Azkertekta sektorialerako lau kategoriak

1. Erreproduzio sozialerako kateak: elikadura, eraikuntza, zainketak, oinarrizko zerbitzuak eta funtsezko kontsumo ondasunak. Herritarren bizitza bermatzen eta sostengatzen duten sektoreak dira.
2. Trantsizio ekologikorako kateak: energia, birziklapena, mugikortasuna eta logistika. Klima aldaketaren aurkako borrokan aurrera edo atzera egiten dugun erabakitzen duten sektoreak dira.
3. Gaikuntza teknologikorako kateak: diseinua, ingeniariak, makineria eta enpresentzako zerbitzuak. Sektore horiek erabakitzen dute zenbateraino garen gai gure baliabide teknologikoekin ekoizteko.
4. Desinbertitu beharreko sektoreak: arrazoi ekologiko, sozial edo etikoengatik murriztu edo ezabatu behar diren jarduerak.

7.1. Gizarte erreprodukziorako kateak

Elikadura: hemengoa jatea eta hemen ekoiztea

Hego Euskal Herriko elikadura kateak menpekotasun arazo bat du: oinarrizko inputak (nekazaritzarako produktu kimikoak, ontziak, osagai batzuk) kanpotik datoz hein handi batean. Aldi berean, esportazio orientazio handiena duten sektoreak ere (edariak, kimika) inportazioen mende daude, eta horrek ahultasun bikoitza sortzen du.

Elikadura subiranotasunerantz aurrera egitea da helburu estrategikoa: jaten dugun gehiena hemen ekoizteko gai izatea, modu agroekologiko eta iraunkorren. Proposamen zehatzen artean daude nekazaritzaren sektorean gazteak sartzea erraztea (laguntza espezifikoekin eta prestakuntzarekin), baso autoktonoa sustatzea pinu eta eukalipto landaketen aurrean, eta elikagaien banaketa eta logistikako enpresa publiko bat sortzea. Enpresa horrek tokiko ekoizleen eta kontsumitzaileen arteko bitartekari gisa jardungo luke, bientzat bidezko prezioak bermatuz eta banatzaile handien espekulazio tarteak kenduz.

Eraikuntza: birgaitzea, berriro ez eraikitzea

Eraikuntza material eta energia gehien kontsumitzen duen sektoreetako bat da. Kanpotik datozen altzairuaren, metalen eta produktu kimikoen mende dago, nahiz eta inportazio horietako gehienak Espainiako Estatutik datozen, eta horrek birlokalizatzeko nolabaiteko tarteak ematen du.

Lehentasuna ez da izan behar eraikin berri gehiago eraikitzen jarraitzea, baizik eta lehendik daudenak birgaitzea: egungo etxeen isolamendu termikoa hobetzeak energia kontsumoa eta

isurketak asko murriztuko lituzke, eta, gainera, deslokalizatu ezin den tokiko enplegua sortuko luke. Txostenak, halaber, eraikuntza material birziklatu edo berrerabilgarrien eta eraikuntza bioklimatikoaren prestakuntzaren aldeko apustua egitea proposatzen du.

Zaintzak: erdigunean jarri bizitzari eusten diona

Zaintzen sektorea (osasuna, gizarte zerbitzuak, mendekotasunaren arreta, haur hezkuntza), funtsean, tokikoa da: bertako langileek ezin dute beren lana deslokalizatu, fisikoki zaintzen dituzten pertsonen ondoan daudelako. Bere arazo nagusiak ez dira kanpo mendekotasunekoak, prestazio ereduak baizik: azpiegitura finantzatzea, enpresa pribatuetara kanporatzea eta lan baldintza oso eskasak gehienak emakumeak diren langileentzat.

Dokumentuak zerbitzu horiek pribatizatzeke eta kanpora ateratzeko prozesuak lehengoratzeko, langileentzako lan baldintza duinak bermatzea, zaintzarako azpiegitura publiko gehiago eraikitzea eta milioika pertsonak (batez ere emakumeek) beren etxeetan egiten duten ordaindu gabeko zaintza- ana aitortzea proposatzen du.

Oinarrizko zerbitzuak: ura, garraioa, energia, telekomunikazioak

Oinarrizko zerbitzuak herritar guztiek errenta edozein dela ere eskuratzeko eskubidea dutenak dira: ura, garraio publikoa, energia, telekomunikazioak. Ahultasun nagusia ez da kanpoko mendekotasuna, pribatizazioa baizik: zerbitzu horiek esku pribatuetan daudenean, haien helburua onura da, ez sarbide unibertsala bermatzea. Txostenak pribatizatutako oinarrizko zerbitzuen kudeaketa publikoa berreskuratzea eta azpiegitura digital kritikoa blindatzea proposatzen du, atzerriko inbertitzaileek egindako erosketen aurrean.

7.2. Trantsizio ekologikorako kateak: aldatu energia ekoizpena eta mugikortasuna

Energia: fosilak utzi, baina planifikazioarekin

Hego Euskal Herriaren mendekotasun energetikoa da arrisku handienetako bat: gas naturala erregai nagusia da eta ia % 100ean inportatzen da. Energia berriztagarrietarako trantsizioa beharrezkoa eta saihestezina da, baina ezin da edonola egin.

Alde batetik, ezin da haize edo eguzki parkerik jarri eremu babestuetan edo balio handiko nekazaritza lurretan. Tokiko komunitateek instalazio horiei buruz erabakitzeko eskubidea izan behar dute. Bestalde, trantsizio energetikoarekin batera energia kontsumoa murriztu behar da: guztia elektrifikatzea ez da ez posible ez nahikoa, elektrizitatea kontsumitzen dugun energiaren % 23 baino ez baita. Gainerako % 77 (berokuntza industriala, garraio astuna, prozesu kimikoak...) askoz ere zailagoa da elektrifikatzea.

Proposamen zehatzak honako hauek dira: energia berriztagarriko enpresa publiko bat sortzea, energiarako sarbide unibertsala bermatzeko eta irabaziak birbanatzeko; gas edo petrolio azpiegitura berriak debekatzea; eta itxi behar dituzten energia sektoreetako langileentzako birmoldaketa planak finantzatzea.

Birziklatzea eta ekonomia zirkularra: zabor gutxiago ekoiztea, gehiago aprobetxatzea

Ekonomia zirkularra da ekoizpen prozesu bateko hondakinak beste baten lehengai bihurtu behar direla dioen ideia. Gaur egungo ereduaren kontrakoa da, bertan produktuak fabrikatu, erabili eta bota egiten baitira. Hego Euskal Herria ideal horretatik oso urrun dago: 2016an, birziklapena erabilitako materialen % 7 baino ez zen.

Norabide horretan aurrera egiteko, txostenak erraustegi berrien eraikuntzari buruzko luzamendua proposatzen du (materialak suntsitzen dituzte, berreskuratu beharrean) eta birziklatze planta aurreratuetan inbertitzea. Horrez gain, ekonomia zirkularreko eskualde planak proposatzen ditu, eta produktuak berrerabiltzeko eta konpontzeko prestatzeko tokiko puntuak sortzea. Etxetresna elektrikoak, arropa edo elektronika bezalako ondasunak konpontzea jarduera trinkoa da tokiko giza lanean, eta enplegua sortzen du hondakinak murrizten dituen bitartean.

Mugikortasuna: gauza gutxiago mugitzea, hobeto mugitzea

Automobilaren sektorea Hego Euskal Herriko zutabe industrialetako bat da, bereziki Nafarroan. Baina eraldaketa betean dago: errekuntza motorrak aldatzera doaz, eta ibilgailu elektrikoek ekoizle asiarrereko lehia izugarria da. Gainera, ibilgailu elektrikoetarako funtsezko osagaiak (bateriak, elektronika, motorrak) Europatik kanpoko herrialdeetatik inportatzen dira neurri handi batean.

Ez da proposatzen automobilaren sektorea egun batetik bestera uztea, baizik eta berriro orientatzea: osagai gehiago ekoiztea tokian-tokian, bidaiariaren garraio publikoko zerbitzuak indartzea, eta salgaien alferrikako mugikortasuna murriztea, ekoizpena berrantolatuz, kateak laburragoak eta lokalagoak izan daitezten. Gainera, merkantzia trenak lekua irabazi behar du kamioiaren aurrean.

7.3. Gaitasun teknologikorako kateak: kanpoan egiten duguna hemen egiten jakin

Diseinua, ingeniariatza eta makineria

Sektore horrek ematen dizkio industria osoari ekoizteko behar dituen erremintak, makinak eta ezagutza teknikoak. Esportatzeko bokazio handiko sektorea da, baina kanpotik datozen osagai elektriko eta elektronikoekiko mendekotasun handia du, batez ere Txinatik datozenekiko.

Mendekotasun teknologiko hori murriztea da helburua, hemen osagai gehiago sortuz, ekipo elektrikoetan eta makina erremintetan ikerketa bultzatuz, eta beste herrialde batzuekiko lankidetzak akordioetarantz aurrera eginez (joint ventures: enpresa bateratuak, non bi bazkidek besteak ez duena ematen duten), epe laburrean bakarrik garatu ezin ditugun teknologiak eskuratzeko.

Enpresentzako zerbitzuak

Aholkularitza zerbitzuak, finantzak, enpresa softwarea, ikerketa eta garapena, publizitatea eta antzekoak funtsezkoak dira gainerako ekonomiak funtziona dezan. Arazoa da Hego Euskal Herrian kontsumitzen diren zerbitzu aurreratu horietako gehienak Madrilan edoartzelona erosten direla (merkatuaren % 50 biltzen dute), edo zuzenean korporazio transnazioaletan.

Horregatik, kooperatiben eta erakunde publikoen katalogo publiko bat sortu behar da, zerbitzu horiek eskaintzeko gai izango dena, eta Administrazioak lehentasuna eman behar dio tokian errotuta dauden hornitzaileen kontratazioari. Horrek ez du soilik kanpo mendekotasuna murrizten: enplegu kualifikatua ere sortzen du lurraldean.

7.4. Murriztu beharreko sektoreak

Industria politika eraldatzailea ezin da mugatu sektore "onak" babestera. Halaber, erabaki zailak hartu behar ditu arian-arian zer jarduera utzi behar diren jakiteko.

Dokumentuak desinbertsio publikorako lehentasunezko bost sektore identifikatzen ditu:

- Erauzketa industriak: meatzaritza eta baliabide naturalen erauzketa, ekosistemen gainean duten presioagatik.
- Kokeriak eta petrolioa fintzea: gainditu beharreko eredu energetiko fosilaren bihotza.
- Aireko garraioa: berotegi efektuko gasen emisioen proportzio neurrigabe baten arduraduna da, eta epe laburrean deskarbonizatzeko oso zaila da.
- Ibilbide luzeko turismo globalizatua (hegaldi merkeak eta turismo masiboa antolatzen dituzten bidaia agentziak eta turoperadoreak): tokiko turismo helmugak suntsitzen dituen, emisio izugarriak sortzen dituen eta batez ere korporazio handiei mesede egiten dien eredia.
- Armen eta munizioen fabrikazioa: arrazoi etikoak eta taldeko segurtasunekoak direla eta. Sektore honen gaitasun industrialak eta teknologikoak erabilera zibil sozialki erabilgarrietara birmoldatu behar dira.

Desinbertsio horiek ezin dira berehalakoan egin, ezta plantillen kontura ere. Bidezko trantsizio planak bermatu behar dira: prozesuan zehar diru sarrerei eustea, enplegu berrietarako prestakuntza eskaintzea, eta langileei eta sindikatuei hitza ematea trantsizioa nola eta noiz egiten den jakiteko.

8. ONDORIOAK

Hego Euskal Herriko ekonomiak indarguneak ditu, baina baita zaugarritasun handiak ere. Orain arteko industria politikek ez dituzte arazo horiek konpondu, eredia bera ez dutelako zalantzan jarri. Aldaketa sakonak behar dira nork erabaki, nor finantziatu eta zertarako ekoitzi erabakitzeko.

8.1. Diagnostikoak dioena

Azterketak erakusten du, termino nominaletan, ekonomia hazten ari dela, baina horren emaitzak gero eta modu desberdinagoan banatzen direla. Soldata errealek hogeitun baina gehiago daramatzate geldirik, eta enpresen mozkinak gora egin dute. Inbertsio produktiboak ez ditu 2008 baino lehenagoko mailak berreskuratu. Industria ehunak nahiko sendoa izaten jarraitzen du, baina balio ertaineko katebegietan espezializatzen da, teknologia edo erabaki ahalmen handiagoko posizioetarantz aurrera egin gabe. Eta erregai fosilekiko eta inportatutako lehengaietako mendekotasunak kanpoko gertakariekiko zaugarri egiten gaitu, eta ez dugu horien gaineko kontrolik.

Aldi berean, ikusten dugu industria politikan eredu bera errepikatzen dela, bai Europan, bai Estatuan, bai Hego Euskal Herrian: diru publikoak inbertitzaile pribatuen arriskuak murrizten ditu, baina onurak pribatuak dira; gobernantza teknokratikoa da, langileen parte hartze erreal eskasarekin; ez dago kontrolerako baldintza argirik, ezta mekanismo eraginkorrik ere; eta genero ikuspegia berandu eta azaletik iristen da, arazoaren erroari heldu gabe.

8.2. Proposamenak bideratzen dituzten hiru printzipioak

Proposamenek eta neurriek printzipio hauek hartu behar dituzte erreferentziazat:

1. Enpresa estrategikoen jabetza publikoak, kooperatiboak edo sozialak izan behar dute

Kontua ez da dena estatalizatzea, baizik eta gizartearentzat giltzarri diren sektoreetan (energia, ura, elikadura, zaintza, teknologia estrategikoa) onura pribatuaren logika ez izatea erabakitzen duena. Jabetza publikoak edo kooperatibak ez du berez bermatzen demokrazia ekonomikoa, baina demokrazia hori gabe oso zaila da ekoizpena interes orokorrera bideratzea, akziodunen onurara bideratu beharrean. Printzipio horrek berekin dakar krisian dauden enpresak berreskuratzea enplegua suntsitu baino lehen, eta baldintza argiak eskatzea edozein laguntza publikoren truke.

2. Langileek benetako boterea izan behar dute erabaki ekonomikoetan

Demokraziak enpresaren barruan ere behar du. Langileek eta sindikatuek benetako informazioa izan behar dute beren enpresetan gertatzen denari buruz, kalte egiten dieten erabakiak blokeatzeko gaitasunari buruz eta diru publikoa jasotzen duten enpresetan zehatzeko fiskalizazio gaitasunari buruz. Lurralde mailan, Tokiko Kontseilu Ekonomikoen herritar antolatuek, eta ez teknikariek eta enpresaburuak bakarrik, zer ekoizten den, nola eta norentzat erabakitzen duten guneak izan behar dute.

3. **ekoizpenak jendearen eta planetaren beharrei erantzun behar die, ez onura pribatuei**

Horrek esan nahi du erabaki ekonomiko bakoitzean galdera hau egin behar dela: nork jasotzen ditu onurak eta nork ordaintzen ditu kostuak? Trantsizio ekologikoa ezin da egin gauza bera ekoizten jarraitzen badugu, baina ikatzaren ordeztu eguzki panelak jarrita. Zer ekoizten dugun aldatu behar da: zaintza gehiago, etxebizitza gehiago, garraio publiko gehiago, elikagai osasuntsu eta lokal gehiago, eta armamentu gutxiago, luxu gutxiago, ibilbide luzeko turismo masibo gutxiago. Norabide aldaketa hori ezin da goitik behera ezarri: sektore bakoitzeko langileen partaidetzarekin eraiki behar da.

8.3. **Bide bat, ez jauzi bat**

Ez dugu egun batetik besterako iraultza proposatzen, baizik eta berehalako neurriek -soldatak hobetzea, eskubide sindikalak handitzea, laguntza publikoei baldintzak jartzea- aldaketa sakonagoetarako baldintzak sortzen dituzten bidea: ekoizpen bitartekoen jabetza soziala, ekonomiaren plangintza demokratikoa eta produkzioaren berrantolaketa planetaren mugen barruan.

Fronte guztietan modu koordinatuan eta koherentean jarduten bada aldi berean (finantzaketa, legeria, gobernantza, lana, lurraldea, sektoreak), egungo ereduaren eraldatzeko bide bat ireki daiteke.

Erronka, azken batean, beste modu batean esku hartzea da: gehiengoaren alde, kontrol demokratikoarekin, muga ekologikoen baitan, eta langileak, baita zaintzaz arduratzen direnak ere, erdigunean jarrita.